

بررسی جایگاه و تاثیر ارزش‌های بومی در طراحی معماری (نمونه موردی: درس طرح معماری ۳ مقطع کارشناسی دانشگاه تبریز)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۲/۲۹ | تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۳/۲۰

فرهاد ولیاری خیابوی

دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.
farhad.valiyari@gmail.com

اسلام کریمی

استادیار، گروه معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود، ایران.
Islamkarami@shahroodut.ac.ir (نویسنده مسئول)

لیلا رحیمی

استادیار، گروه معماری، دانشکده عمران، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
l.rahimi@tabrizu.ac.ir

علی جوان فروزنده

استادیار، گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.
a.javanforouzande@iauardabil.ac.ir

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: چالش‌های موجود در حرفه معماری و طراحی‌های صورت گرفته، خبر از نقصان و ناکارآمدی طراحی معماری در هماهنگی و همسویی‌گی با جامعه را می‌دهد. طراحی معماری از طرفی باید منطبق بر نیازهای روز و هماهنگ با تکنولوژی نوین معماری بوده و از طرفی دیگر با بهره‌گیری از ویژگی‌ها و ارزش‌های بومی در جهت رفع نیازهای انسانی در محیط گام بردارد لذا هدف اصلی در این پژوهش شناخت و باززنده‌سازی ارزش‌های بومی و زیرمولفه‌های آنها در طراحی‌های معماری با توجه به نیازهای امروز می‌باشد.

روش پژوهش: روش تحقیق در این پژوهش تجربی با رویکرد تحلیلی - توصیفی و تحلیل محتوای کیفی بوده که برای جمع‌آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و اسنادی و روش میدانی استفاده شده است و جامعه آماری ۸۰ نفر از دانشجویان طرح ۳ معماری دانشگاه تبریز است که از روش کوکران برای تعیین حجم نمونه استفاده شده که حجم نمونه در حدود ۶۲ نفر می‌باشد

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشانگر آن است که ارزش‌های بومی تاثیرگذار بر طرح معماری به ترتیب: ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی، ارزش‌های زیست محیطی، ارزش‌های کالبدی - عملکردی و ارزش‌های اقتصادی هستند و زیرمولفه‌های رعایت همجواری و همسایگی و زیرمولفه توجه به آداب و رسوم تاثیرگذارترین زیرمولفه هستند.

نتیجه‌گیری: با توجه به راهکارهای ارائه شده، در صورت ارج نهادن به ارزش‌های بومی و زیرمولفه‌های آنها در طرح‌های معماری، شاهد خلق فضاهای معماری سازگار با ارزش‌های حاکم جامعه و احیای هویت ملی و منطقه ای خواهیم بود.

واژگان کلیدی: ارزش‌های بومی، طراحی معماری، ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی

مقدمه

دیر زمانی است که احیاء و باززنده‌سازی ارزش‌های بومی مورد توجه اکثر صاحب‌نظران و اندیشمندان حوزه‌های مختلف علمی بالاخص اندیشمندان حوزه‌های معماری واقع گردیده است چرا که توجه به ارزش‌های بومی و حفظ و بکارگیری آنها موجب حفظ هویت منطقه‌ای و ملی می‌گردد. اما در این بین شناخت چیستی و چگونگی ارزش‌های بومی و اولویت‌بندی آنها و سازگاری و انطباق آنها با شرایط و نیازهای جامعه امروز، نکته حائز اهمیت است که باید مورد توجه قرار گیرد (خادم فسقندیس و ثقفی اصل، ۱۳۹۶؛ بازرگان، ۱۳۸۰).

معماری در تمامی دوره‌ها یکی از مهم‌ترین نمادهای فرهنگی و هویتی و همچنین متأثر از شرایط اجتماعی، اقتصادی، اقلیمی و بومی و در یک کلام متأثر از شرایط مادی و معنوی یک منطقه بوده است (نیک فطرت و بیطرف، ۱۳۹۵). اگر معماری ایران در زمان حال دارای اقبال عمومی نیست بخش اعظم این عدم پذیرش، مربوط به حوزه تعلیم و تربیت معماران و متخصصین رشته مربوط با گرایشهای بومی است، زیرا معماری نماد فرهنگی یک جامعه بوده و اهمیت این امر ما را به سمت جستجوی راه‌حل‌های اختصاصی برای طراحی معماری در راستای احیای ارزش‌های بومی در کشور هدایت می‌کند (رحیمی و قاسم زاده، ۱۳۹۵).

معماری امروز ایران جلوه، شکوه و عظمت گذشته را ندارد و هر روز این خطر وجود دارد که ارزش‌ها و معماری بومی هر منطقه به مرور حذف یا فراموش شوند. چراکه "معماری دیروز ایران ارزشمند بود و سربلند، خاک را شرافت می‌بخشید و انسان را کرامت. لیک معماری امروز ایران خاک را قیمت می‌بخشد و انسان را ثروت" (حجت ۶۴، ۱۳۸۲). معماری امروز، معماران را به تکلف واداشته که هرچه عجیب‌تر و شگفت‌تر طراحی کنند و به تعبیر مولوی "طالب حیرانی خلقان باشند". طرح‌های شگفت‌انگیزی که بویی از ارزش‌های حاکم بر جامعه نداشته و با ساختار شکنی سعی در خودنمایی و خودستایی بیشتر دارند. شاگرد معماری باید به معماری به چشم یک تکلیف برای برآوردن نیازهای مادی و معنوی جامعه نگاه کند نه به عنوان ابزاری برای خودنمایی و اشتهار (حجت، ۱۳۹۳). می‌توان اذعان داشت اکثر مشکلاتی که امروزه ما در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی گریبان‌گیر آن هستیم، بخاطر استفاده از ابزارها، تکنولوژی‌ها، سیستم‌ها و طرح‌هایی است که علی‌رغم هزینه‌های گزاف، سختی با شرایط

ارزشی حاکم نداشته و یا ما فعلاً پذیرای آن نیستیم. عدم توجه به ارزش‌های بومی و حاکم بر جامعه مشکلات عدیده‌ای را به بار آورده و صدمات جبران‌ناپذیری را بر بدنه جامعه وارد می‌کند بالاخص در حوزه معماری و شهرسازی، تخریب ساختمان‌های مدرن هر چند سال یکبار و طراحی و احداث ساختمانی نو به سبک و سیاق جدیدتر موید این ادعا است، زیرا ساختمان طراحی شده نتوانسته در گذر زمان مورد پذیرش واقع گردیده و احساس تعلق را در بهره‌برداران ایجاد نماید که نهایتاً علاوه بر هدر رفت منابع مالی و ایجاد اغتشاشات و ناهنجاری‌های بصری، منجر به تخریب یا تغییر اساسی کاربری می‌گردد.

پژوهش‌های بسیاری در این زمینه صورت گرفته و روشها و نظریه‌های مختلفی در این حوزه بیان و به مورد اجرا گذاشته شده است، اما نمونه‌های طراحی شده و خروجی‌های عینی موجود، ضرورت تجدیدنظر و بازنگری نسبت به تبیین و تعلیم پارامترها و ارزش‌های بومی موثر در طراحی معماری را اجتناب‌ناپذیر کرده است. لذا با توجه به آنچه ذکر گردید ضرورت تحقیق در نتیجه ادبیات محدود و خلاءهای تحقیقاتی و فقدان پایه علمی برای حمایت از طراحی معماری مبتنی بر ارزش‌های بومی به منظور دستیابی به راهکارهایی برای حفظ ارزش‌های بومی در طراحی معماری و ارتقای کیفیت محیط کالبدی به شدت احساس می‌شود. لذا دغدغه و هدف اصلی این تحقیق مسئله ارزش‌های بومی است و چیستی و چگونگی ارزش‌های بومی و زیرمرفله‌های آنها و جایگاه و تاثیرگذاری هرکدام در طراحی معماری مورد بررسی قرار می‌گیرد. چرا که در آثار و معماری مناطق مختلف، هیچ رنگ و بویی از ارزش‌های بومی و معماری خود منطقه به چشم نمی‌خورد، گویی آثار خلق شده قابلیت بهره‌برداری و سازگاری در تمام شرایط و زمانها و مکانهای متفاوت را دارا بوده و در تمام حوزه‌های فرهنگی و ارزشی مشترک می‌باشند که امریست درخور نقد و بازنگری عمیق. در این راستا سعی می‌شود هدف و دغدغه پژوهش، در درس طراحی معماری ۳ مقطع کارشناسی که اصالتاً ماهیتی ارزش مینا داشته بررسی گردد. بطوریکه براساس سرفصل اعلامی از سوی شورای برنامه ریزی آموزشی: طرح معماری ۳، گامی به سوی تفکر و تلاشی در جهت پاسخگویی به ابعاد فرهنگی و بیان معماری در یک تجربه فرهنگی می‌باشد؛ تجربه ای در بوجود آوردن یک معماری که هیات بیرونی و کیفیت عناصر و فضاهای درونی آن یادآور آرمانهای فرهنگی و

هنری جامعه و نیز بیان معنا و محتوای کارکردی آن است (مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس ۷۳، ۱۳۷۷)، به نحوی که قابلیت تعمیم به دیگر مناطق و دیگر مدارس معماری در حوزه های فرهنگی و ارزشی متفاوت داشته باشد.

روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق این مقاله تجربی با رویکرد تحلیلی - توصیفی می‌باشد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در بخش اول متکی بر مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی بوده که از شیوه فیش‌برداری و نت‌برداری استفاده گردید و در مرحله دوم، شیوه جمع‌آوری اطلاعات، ابزارهای روش پیمایش و بررسی‌های میدانی است که از طریق ارسال پرسشنامه برای اساتید در دو مرحله و پرسشنامه دانشجویان صورت گرفت. از روش تحلیل محتوای کیفی برای استخراج و دسته‌بندی ارزش‌ها و زیرمولفه‌های ارزش‌های بومی استفاده شده است. از آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی و شناسایی جایگاه ارزش‌ها و همچنین رتبه‌بندی زیرمولفه‌های ارزش‌های مشخص شده و از آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای اثبات ارتباط معناداری ارزش‌های بومی و متغیرها استفاده شده است. همچنین از آزمون آلفای کرونباخ (Cronbach's alpha) برای سنجش پایایی (Reliability) پرسشنامه‌ها استفاده شده است که بر اساس تست آلفای کرونباخ، پایایی پرسشنامه اساتید ۰،۹۲۹ و پایایی پرسشنامه دانشجویان ۰،۷۴۵ می‌باشد که نشان از دقت و قابلیت تعمیم نتایج پرسشنامه‌های ارائه شده دارد. جامعه آماری در این تحقیق حدود ۸۰ نفر از دانشجویان درس طراحی معماری ۳ مقطع کارشناسی معماری دانشگاه تبریز می‌باشد. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده بوده و برای تعیین حجم نمونه از روش کوکران استفاده گردیده که - با در نظر گرفتن مقدار خطای ۰/۰۵ - حجم نمونه در حدود ۶۲/۲۱ نفر از دانشجویان می‌باشد.

پیشینه پژوهش

۱- پیشینه پژوهش در خارج

-آمانی راغب^۱ و همکاران در سال ۲۰۲۲ در مطالعات با عنوان "به سمت توسعه پایدار شهری در شهرهای تاریخی" با استفاده از تجزیه و تحلیل SWOT و با هدف ارائه رویکردی در قالب یک متد کلی برای حفظ و پاسداشت و ارتقای میراث فرهنگی و تاریخی شهری و ارزش‌ها و معیارهای نهفته در آنها، با نگرش پایداری

فرهنگی، اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی، اجرای استراتژی‌ها و برنامه‌ریزی‌های مناسب برای محافظت از تاریخ، هویت، میراث، ارزش‌ها و شاخص‌ها را در شهر، ضروری می‌داند. -اولوکویا آبافی^۲ در سال ۲۰۲۱ در پژوهشی تحت عنوان "پیکربندی ارزش‌های معماری بومی برای حفاظت ارزش مینا: یک چارچوب مفهومی" با روش تحلیل محتوای کیفی ضمن دسته‌بندی ارزش‌های معماری بومی از منظر پژوهشگران، یک چهارچوب با خصوصیات ریشه‌دار معماری بومی برای ارزیابی ارزش‌های معماری بومی ارائه می‌دهد و از آن با مدل ارزش بومی VVM^۳ یاد می‌کند که دارای مشخصات زیر است: ارائه خصوصیات قوی و منسجم برای ارزش‌های بومی، جدایی از جبرگرایی و کشف ارزش‌های ناشناخته و رویکرد مکان تا کی و چگونه برای پرداختن به پیچیدگی‌ها و ابعاد ظریف ارزش در معماری بومی، هم‌افزایی برای درک بهتر ارزش‌ها خلق کرد، که طیف وسیعی از روشهایی را نشان می‌دهد که متخصصان و جوامع انضباطی می‌توانند مقادیر درک شده موجود در معماری بومی را در فرآیند ارزیابی ارزش ادغام کنند.

-نعیم آصف^۴ و همکاران در سال ۲۰۱۸ در مقاله‌ای تحت عنوان "بازتاب فعالیت‌های فرهنگی بر ارزش‌های نحوی" با هدف تعمق در درک چگونگی تجزیه و تحلیل نحوی فضای معماری بومی، اطلاعات اجتماعی و انسانی تعبیه شده در عملکرد معماری بومی را استخراج می‌کند تا به عنوان مبنایی برای مطالعه آینده کاربردهای نحو فضا برای پیکربندی‌های فضایی متنوع بر اساس ارزش‌های بومی و حاکم منطقه باشد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ویژگی‌های نحوی یک پیکربندی خاص در یک منطقه خاص، منعکس‌کننده ارزش‌ها و سنت‌های حاکم بر جامعه انسانی در آن منطقه است.

-آنا مارتینکو^۵ در سال ۲۰۱۷ در مقاله‌ای با عنوان "ارزش‌های بومی در میراث معماری" با روش تحلیلی - تطبیقی به بیان تاثیرات منفی فرآیندهای جهانی شدن، کاهش زندگی روستایی و افزایش شهرنشینی، تغییر اساسی در سبک زندگی، پیشرفت تکنولوژی و از بین رفتن روش‌ها و فناوری‌های ساخت و ساز سنتی در سیر افول و زوال ارزش‌های بومی و معماری بومی می‌پردازد و معتقد است ویژگی‌های منحصر بفرد بناها، ارزش‌های والای نهفته، تکنیک‌ها، روش‌ها،

معماری بومی، ارزش‌های معماری بومی را در سه حوزه ارزش‌های هیجانی، ارزش‌های فرهنگی - تربیتی و ارزش‌های کاربردی تقسیم بندی کرده و ارزش‌های معمارانه مستخرج از معماری بومی اردبیل را در موارد پانزده گانه دسته بندی نموده است و نهایتاً جهت به کارگیری ارزش‌های معماری بومی در معماری اقدام به ارائه راهکارهایی در حوزه های ارزش‌های کالبدی، فرهنگی - اجتماعی، زیست محیطی، اقتصادی معرفی شده نموده است.

افشار حبیبی و همکاران در سال ۱۳۹۶ در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی رویکردهای معماری بومی و عوامل موثر بر شکل گیری آن" با شیوه توصیفی - تحلیلی به معرفی جایگاه معماری بومی در معماری و افزایش ارزش‌ها، ویژگی‌ها و رویکردهای معماری بومی و تداوم استفاده آنها در جهت جهانی شدن پرداخته و معتقد است حفظ و تلفیق ارزش‌های معماری بومی و رویکردهای آن، بیانگر وجه پنهان پیوستگی انسانها به تاریخ و محیط کالبدی خود و سبب پایداری در هر زبان و فرهنگی می‌باشد.

مرتضی نیک‌فطرت و احسان بیطرف در سال ۱۳۹۵ در مطالعات خود با عنوان "بررسی تاثیرات فرهنگی در معماری بومی ایران از منظر پایداری" به شیوه توصیفی - تحلیلی، در پی افزایش ارزش‌های بومی معماری با اشاره به جایگاه فرهنگ در پیشرفت و ترقی جامعه انسانی، بیان می‌دارد که مطالعه دقیق، حفظ و پاسداشت ارزش‌های نهفته در معماری بومی و تلفیق آنها با یکدیگر و با شرایط حاکم بر جامعه معاصر، ضمن تاکید بر دلیل پایداری در هر شرایط مکانی و زمانی و فرهنگی، راز پیوستگی انسانها به تاریخ و محیط کالبدی خود را نمایان می‌نماید

۳- جمع‌بندی/از مرور پیشینه

بررسی‌های صورت گرفته در سابقه و ادبیات موضوع نشان می‌دهد که پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه معماری بومی، ارزش‌های معماری بومی و بصورت کاملاً تئوری بدون هرگونه ارزیابی و سنجش تجربی می‌باشد و تحلیل‌های کیفی از منابع و مصادیق می‌باشد. مضافاً اینکه ارزش‌های بومی در هیچکدام از پژوهش‌های صورت گرفته معیار آموزش و ارزیابی نبوده است.

عناصر سازه‌ای و غیره باید به صورت کیفی به تصویر کشیده شود تا فرصتی برای نسل‌های آینده ایجاد شود تا بتوانند بناهای بومی را به شیوه‌ای مناسب بازطراحی و بازسازی نمایند.

هولیا تارگوت^۷، گوکجه کتیزمن اونل^۸ در سال ۲۰۱۷ در مقاله‌ای تحت عنوان "طرح فرهنگی و فعالیت‌های طراحی در استودیو طراحی معماری" از طریق تحلیل پروتکل همزمان و تحلیل برنامه شناختی - رفتاری به افزایش میزان تاثیرگذاری فرهنگی طراحان بر طرح معماری با تجزیه و تحلیل رابطه بین فعالیت طراحی و الگوی فرهنگی طراحان در یک استودیوی طراحی پرداخت و به این نتیجه رسید که یادگیری طراحی معماری به تعامل بین دانش‌آموز، مربی و استودیو بستگی دارد. تدریس طراحی معماری باید مبتنی بر روش‌های ارتجاعي و خلاق باشد و الگوهای فرهنگی دانش‌آموزان باید به عنوان بخش‌های مهم در نظر گرفته شوند.

۲- پیشینه پژوهش در داخل

محمدعلی رحیمی و باقر کریمی در سال ۱۴۰۰ در مقاله "تحلیلی در تبیین مفاهیم معماری بومی مبتنی بر فهم ساکنان محیطی با تکیه بر اندیشه‌های گادامر" با روش تحقیق کیفی و رویکرد تحلیلی توصیفی و پیمایشی-توصیفی و نیز تحلیل محتوا، معیارها و مولفه‌های معماری بومی را در هشت مولفه اصلی به ترتیب اولویت: نیازهای انسانی، محیط طبیعی، فرهنگ و اجتماع، شکل و اثر معماری بومی، فناوری، اقتصاد، زمان و عدم پیشینه علمی بیان می‌کند.

آرزو مرادی و همکاران در سال ۱۳۹۸ در پژوهشی تحت عنوان "بازشناسی ارزش‌های معماری ایرانی مؤثر بر طراحی هتل‌های تجاری از منظر گردشگران خارجی" با استفاده از روش کمی و با هدف معرفی ارزش‌های کالبدی معماری ایرانی در جهت هویت بخشی به محیط هتلها، ارزش‌های کالبدی مؤثر بر ایجاد حس هویت را در مولفه‌های: حس مکان، عناصر فضائی، پوشش سقف، نقوش هندسی، حضور طبیعت، رنگ و نظم هندسی تبیین می‌کند.

زهره خوش اندام و همکاران در سال ۱۳۹۷ در پژوهشی تحت عنوان "راهکارهای حفظ ارزش‌های معماری بومی در طراحی بناها و محلات معاصر شهر اردبیل" با روش توصیفی - تحلیلی و رویکرد تحقیق کمی و کیفی، با هدف شناخت و شناساندن ارزش‌های

چهارچوب نظری

معماری آیینه تمام نمای زندگی انسانی است. تغییرات و تحولات اخیر حاکم بر جوامع بشری، در زندگی و شیوه زیست مردم تاثیرات شگرف و بسزایی داشته و تمام جوانب زندگی بشری را دچار تغییر و تحول نموده است. به جهت اینکه معماری پدیده‌ای است که در زمینه و متن خود (زمینه‌های فرهنگی، تاریخ، طبیعی و ...) با شاخص‌ها، ویژگی‌ها و ارزش‌های منحصر به فرد خود تعریف و تحلیل می‌گردد لذا در این قسمت از پژوهش به شناخت ارزش و ارزش‌های بومی حاکم بر جامعه پرداخته می‌شود.

۱- ارزش

ارزش، ارزیدن چیزی در برابر چیز دیگر است و در جامعه، بایدها و نبایدهای مورد پذیرش همگان است. ارزش‌ها، موجودیت‌هایی هستند برخاسته از بستر آنچه اخلاقیات نامیده می‌شود که نزد آدمیان به توافقی ضمنی، مورد پذیرش قرار می‌گیرند (خوش اندام و دیگران ۱۳۹۷، ۴۶).

در روان‌شناسی واژه ارزش به معنای تمایل و یا معیاری که مبین گرایش فرد به هنگام انتخاب است، استعمال می‌شود (Williams, 1968)؛ ون دث^۱ و اکساربروگ^۲ (۱۳۷۸، ۱۱۳). فولسم معتقد است که شامل هر الگو یا وضعیت و یا نمودی از رفتار انسان، جامعه و فرهنگ که جنبه عام دارد می‌شود (Folsom 1937:717؛ ون دث و اکساربروگ ۱۱۴، ۱۳۷۸). مک لاف لین، از ارزش تحت عناوینی همانند «ترجیحات، خواسته‌ها، انگیزه‌ها و مفاهیم ناظر به وضعیت‌ها» سخن گفته است (McLoughlin, 1965)؛ ون دث و اکساربروگ (۱۳۷۸، ۱۱۴) و شل‌شاف از واژگانی همچون هنجار، انگیزه و ... به منزله مفاهیم مرتبط با ارزش بکار گرفته است (Shaaf, 1957-Schall)؛ ون دث و اکساربروگ (۱۳۷۸، ۱۱۴). از نظر ویلیامز ارزش ممکن است راجع به علائق، موارد دلپذیر، دوست داشتنی‌ها، ترجیحات، وظایف، فرایض اخلاقی، خواسته‌ها، امیال، نیازها و موارد جذاب باشد (Williams 1968,283)؛ ون دث و اکساربروگ (۱۳۷۸، ۱۱۴).

اما ارزش در جامعه‌شناسی به معنای خوب یا بد، شایسته و مطلوب و ناشایست و نامطلوب نزد یک فرد یا گروه تعریف شده است (گیدنز ۱۳۷۲، ۱۶۲) و عقایدی است که افراد یا گروه‌های انسانی درباره آنچه مطلوب، مناسب، خوب یا بد است، دارند. ارزش‌های گوناگون،

نمایانگر جنبه‌های اساسی تنوع در فرهنگ انسانی است و معمولاً از عادت و هنجار، سرچشمه می‌گیرند. گی روشه تحت تاثیر دورکیم و پارسونز، ارزش‌ها را پایه نمادین کنش دانسته است و می‌گوید: ارزش شیوه‌ای از بودن یا عمل است که یک شخص یا جمع به عنوان آرمان می‌شناسد و افراد یا رفتارهایی را که بدان نسبت داده می‌شوند مطلوب و مشخص می‌سازد (روش ۱۳۷۴، ۷۶). گرچه ارزش‌ها از جنس امور ذهنی و معرفتی هستند، اما آثار و تجلی عینی آن در هنجارها و رفتارها مشخص است.

ارزش‌ها احساسات ریشه‌دار و عمیقی هستند که اعمال و رفتار جامعه را تعیین کرده و گروه‌های اجتماعی هنگام سوال درباره خوبی‌ها، برتری‌ها و کمال مطلوب، به آن رجوع می‌کنند و اعضای جامعه در آن شریکند (توسلی ۱۳۶۹، ۶۱). مقصود از ارزش‌ها انواع گوناگون واقعیت و اموری هستند که احتیاجات انسان را برآورده می‌کنند. به عبارت دیگر، ارزش‌ها واقعیت‌های مرجح هستند (صانعی ۱۳۷۷، ۳۲). ارزش و درک آن در جامعه، ارتباطی مستقیم با کنشها، رفتارها و باورهای فرهنگی و اجتماعی آن دارد. هر جامعه‌ای که ارزش‌های خود را دقیق و جامع بتواند شناسایی و ارزیابی کند، می‌تواند عناصر فرهنگی و نشانه‌های هویتی خود را بازنمایی و حتی بازتولید کند. ارزش در جامعه برای اینکه بتواند شناخته شود، باید فرآیند شناسایی و ارزیابی پویا داشته باشد و نمی‌توان از یک فرآیند ایستا و ساکن، انتظار شناسایی دقیق و جامع ارزش‌ها را داشت (نژاد ابراهیمی و دیگران ۱۳۹۲، ۷۹).

ارزش‌ها در اشکال و ابعاد متنوعی در شهر نمود می‌یابند و معماری نیز به اعتبار آنها واجد ارزش شده و بارز می‌گردد (مهندسان مشاور شاران ۱۳۸۴، ۵۸). معماری از پدیده‌های قابل توجهی است که توانسته ارزش‌های فرهنگی، تاریخی، اجتماعی، مذهبی و ... را در خود متجلی سازد. ارزش‌های نهفته در معماری هر منطقه می‌تواند نشان‌دهنده تفکر مردم آن منطقه و نظام حاکم بر جامعه آن باشد؛ در نتیجه، آرامش و کیفیت زندگی مردم، می‌تواند در گرو حفظ همین ارزش‌های معماری باشد که مستلزم شناخت و شناساندن ارزش‌های بومی و هویتی هر منطقه است (خوش اندام، وزیر و حاتمی، ۱۳۹۷). شناخت ارزش هر پدیده‌ای ارتباطی مستقیم با اعتبار، آگاهی و خواست افرادی دارد که تلاش دارند ارزش‌های پدیده‌ای را شناسایی کنند (نژاد ابراهیمی و دیگران ۱۳۹۲، ۷۹). به همین خاطر اوکایی و بیانکو

اجتماعی، توسعه و ترویج فرهنگ و هویت بومی منطقه، و در جهت حفظ و احیای ارزش‌های بومی گام بردارد.

۲- ارزش‌های بومی در معماری

ارزش‌ها، آن دسته از تبلورهای عینی و ذهنی است که خاطره آنها فراتر از دوران خود بوده و به خاطرهای پایدار و تاریخی که بخشی از وجدان قومی و اجتماعی و اعتبار ملی یا جامعه هستند، تبدیل گردیده‌اند (مهندسان مشاور شاران ۱۳۸۴، ۵۸). توجه به ارزش‌های حاکم در جامعه و رعایت آن در معماری گذشته، امری پذیرفته شده است و بحث وجود داشتن یا نداشتن ارزش مطرح نیست و ضرورت بررسی ارزش‌های بناهای معماری از این باب نیست که نیازمند اثبات آن هستیم بلکه هدف از شناخت و ارزیابی آثار معماری، چیرستی و چگونگی ارزش‌ها و زیرمولفه‌ها و تاثیرات آنها است (نژاد ابراهیمی و دیگران، ۱۳۹۲) بر اساس مطالعات صورت گرفته در ادبیات موجود به روش تحلیل محتوای کیفی و مصادیق معماری، ارزش‌ها و شاخص‌های بومی موثر در معماری بومی از منظر برخی پژوهشگران و صاحب نظران طبق جدول شماره ۱ در راستای استخراج ارزش‌ها و زیر مولفه‌های ارزش‌های بومی ارائه می‌گردد:

مولفه‌ها و ارزش‌های یک پدیده را ارزش‌های زیبایی شناختی، اجتماعی، محیطی، سنتی و سایر دسته بندی می‌کنند (Bianco, 2018; Ukabi, 2015). آشنا شدن با ارزش‌های والای معماری گذشته ایران و لزوم پیوند با معماری گذشته در راستای خلق آثار معماری با هویت ملی و فرهنگی از وظایف هنرمند معمار است. معمار به سنتها نیازمند است. سنتها اطلاعات ارزشمندی را در اختیار او قرار می‌دهد (نیک‌فطرت و بیطرف ۱۲۷، ۱۳۹۵). خوش اندام، وزیر و حاتمی ۴۶، ۱۳۹۷). معماری بومی هر منطقه دارای مولفه‌هایی چون کالبدی، فرهنگی، اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی و مذهبی می‌باشند که جملگی دارای ارزش‌ها و نمادهایی هستند که نشان دهنده ارتباط عمیق بین انسان و فضای زندگی آن و توجه عمیق به نیازهای انسان و ارتباط عمیق او با محیط پیرامونش می‌باشد (خوش اندام، وزیر و حاتمی ۵۰، ۱۳۹۷). توجه و به تصویر کشیدن ارزش‌ها می‌تواند مبنایی برای تصمیم‌گیری‌های مربوط به حوزه معماری و شهرسازی باشد که با اولویت‌بندی مداخله‌های اجرایی در جهت بهبود و ارتقای وضعیت اقتصادی، فرهنگی و

جدول ۱: ارزش‌ها و شاخصه‌های معماری بومی از منظر پژوهشگران

پژوهشگران	سال	دسته بندی
رحیمی و کریمی	۱۴۰۰	شاخصه های معماری بومی: نیازهای انسانی، محیط طبیعی، فرهنگ و اجتماع، شکل و اثر، فناوری، اقتصاد، زمان و عدم پیشینه علمی
نقوی، کیانی	۱۳۹۸	زمینه فیزیکی (سازگاری با شرایط اقلیمی، هماهنگی با محیط، توپوگرافی، احترام به طبیعت، مصالح بوم آورد) زمینه انسانی (فرهنگ، ادب و رسوم، اندیشه و عقاید، الگوی زندگی، پاسخگویی به نیازهای مادی و معنوی، علوم و فنون)
خوش اندام، وزیر، حاتمی	۱۳۹۷	ارزش‌های بناهای تاریخی: ارزش‌های هیجانی، ارزش‌های فرهنگی - تربیتی، ارزش‌های کاربردی مولفه های تشکیل دهنده معماری بومی: کالبدی، فرهنگی - اجتماعی، زیست محیطی، اقتصادی
اکرمی، دامیار	۱۳۹۵	مشارکت مردم (فن ساخت مردمی و الگوهای مشارکتی ساخت) ساخت گرای طبیعی (مصالح طبیعی و شیوه های غیر فعال تنظیم شرایط محیطی) الگوگرایی طبیعی (فرم متناسب با اکولوژی و توسعه کم تراکم) مطلق گرای طبیعی (الگوبرداری از طبیعت) کل نگر (سازگاری با جوانب زیست محیطی)
کاوه بوکانی، قاسمی	۱۳۹۴	ارزش‌های معماری بومی: نگاه به طبیعت و تداعی تقدس آن (طبیعت معنادار، طراحی اقلیمی، خودبسندگی، پرهیز از بیهودگی) طراحی انسانی (درون گرای) فرهنگ، محیط، مواد و مصالح بومی، بافت و جهت گیری، اقلیم و انرژی
منصور فلامکی	۱۳۸۴	شاخصه های معماری بومی: هماهنگی در زمینه ی شکل و پلان ولونومتریک در زمینه ی کاربرد، رنگ، آهنگ سطوح پر و خالی، مصالح و نظام های ساختمانی، هماهنگی مبنی بر تفاوت، تشخیص مبنی بر تفاوت، تشخیص مبنی بر ضابطه ها و رسوم و سلیقه های زاده از فرهنگ محیطی، یگانگی زاده از احترام متقابل یا برخوردار از رفتارهای محیطی مبنی بر آزادی های مشروط از قراردادهای اجتماعی ضمنی
محمدی، آبام	۲۰۱۶	ارزش‌ها: اقتصادی (انتخاب سازه، سیستم سقف، دتایل اجرایی، منابع انسانی)، زیست محیطی (تاثیر منطقه و معماری بر محیط طبیعی اطراف، ارتباط ساختمانها و محیط دست ساز بشر با محیط، نور، رنگ، صدا، بویایی، سازگاری با اقلیم)، فرهنگی اجتماعی (تاثیرات فرهنگی و راهکارهای اجرایی در ساختمان، ایجاد محیطهای تولیدی، تکنیک ها و مصالح منطقه، درجات تفکیک فضایی) ارزش‌های کیفی (تاثیر بر روح و روان اسان و کاربران، حس تعلق غنی، جذب کنندگی، احساس امنیت کاربران)
گیلن و همکاران	۲۰۱۴	ارزش‌ها: اقتصادی، شناختی، سلامتی، تجربی
یانگ و چان	۲۰۱۲	ارزش‌ها: اقتصادی، فرهنگی اجتماعی، زیست محیطی و فیزیکی، سیاسی

(منبع: نگارنده)

گرایان به حوزه معماری است (معماریان، ۱۳۹۲) بر پایه مطالب فوق الذکر، فرهنگ دارای ویژگی‌های متفاوت می باشد: فرهنگ اجتماعی است، دارای ابعاد مختلف و چندگانه است، پویا، تغییرپذیر و سیال و انتقال پذیر است. بدین علت می‌توان تاثیر آن را بر تمام جنبه‌های زندگی انسانی به وضوح رویت نمود. لیکن اکنون تفکر و تکنولوژی مدرن، با همه شگردهای جامعه‌پسند خود، چنان ریشه در جوامع در حال توسعه دوانده و مردم را شیفته خود نموده که تنها راه نجات خود را در همسانی ظاهری با الگوهای غربی و مدرن می‌دانند. به همین دلیل در راستای حفظ هویت و اغنای فرهنگی باید الگوها و ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی هر جامعه ضمن احیاء و حفظ آنها، با شرایط زمانی و مکانی و فناوری جامعه تطبیق و مورد استفاده قرار گیرد. لذا بر اساس مطالب اشاره شده و شاخصه‌های مورد نظر پژوهشگران و صاحب نظران، موارد: سازگاری بنا با بهره‌برداران، توجه به تناسبات انسانی، مکان‌یابی مناسب با کاربری، توجه به آیین و آداب و رسوم، عدم تفکیک محله بر مبنای عوامل اقتصادی، وجود فضاهای مشترک و جمعی، رعایت حقوق همجواری و همسایگی، توجه به تزئینات اسلامی، توجه به قلمرو شخصی و خلوت، رعایت محرمت، عدم اشرافیت، توجه به سادگی بنا و توجه به پاکیزگی و رعایت بهداشت عمومی به عنوان زیر مولفه‌های ارزش‌های فرهنگی اجتماعی ایفای نقش می‌کنند.

۲-۲- ارزش‌های زیست محیطی

تقاضای روز افزون برای برق و گاز برای تهویه مطبوع (سرمایش و گرمایش) در ساختمانهای مسکونی، عدم اطمینان در بازار انرژی در طول ۳۰ سال گذشته و آگاهی روز افزون از تاثیرات مخرب سوخت‌های فسیلی-های بر محیط زیست، نیروی محرک اصلی برای افزایش علاقه در یافتن راه‌هایی برای کاهش این تاثیرات است (Rashad & et al 1, 2021). با توجه به بحران‌های انرژی و بی‌سودای زیست محیطی، تلاش‌های اخیر در جهت افزایش بهره‌وری انرژی و آگاهی زیست محیطی در آموزش معماری بالاخص در طراحی معماری پایدار بوده است (Dabaieh & et al, 2017). وقتی صحبت از پایداری و توسعه پایدار در معماری به میان می‌آید با نظر به اینکه معماری زاده‌ی اندیشه و تفکر بشری بوده و در جهت رفاه و آسایش آن خلق می‌گردد، ارتباط انسان با محیط و تطبیق آن با زیست بوم و همچنین افزایش عمر ساختمان و افزایش بهره‌برداری از بنا مورد تاکید است.

بر این اساس ارزش‌ها و زیرمولفه‌های هرکدام استخراج و دسته بندی گردید که جهت تائید ارزش‌های استخراج شده، مباحث طی پرسشنامه‌ای تنظیم و برای نخبان و اساتید معماری ارسال گردید و نهایتاً در این پژوهش ارزش‌های بومی و زیر در چهار دسته اصلی بشرح ذیل و زیر مولفه‌های هرکدام دسته بندی و مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد: (۱) فرهنگی - اجتماعی؛ (۲) زیست محیطی؛ (۳) کالبدی - عملکردی و (۴) اقتصادی.

۲-۱- ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی

دورنگرایی یا برونگرایی انسان - که بر اساس نظریه یونگ که بخشی از افراد جامعه دارای ابعاد دورنگرایی یا برونگرایی هستند - سبب ایجاد یک معماری چند بعدی برای ارائه راه‌حلهای خاص می‌گردد. از منظر مامفورد، فرهنگ در هم آمیختن رفتارهایی است که به انسان آموزش داده شده و همچنین برآیند رفتار و کرداری است که به واسطه اعضای جامعه مورد استفاده واقع شده و به دیگران منتقل می‌گردد (نمازیان، ۱۳۷۹). در هر بستر فکری و اجتماعی، وابسته به نوع نگرش و جهان-بینی خود، تعاریفی خاص برای فرهنگ بیان می‌گردد اما علیرغم این تفاوت در نگرش، این تعاریف در اصل و اساس ریشه‌ای واحد دارد و به همین سبب تمام دستاوردهای بشری در طول تاریخ، رابطه‌ای متقابل و دوسویه با فرهنگ دارد. بدین سان یک اثر و بنای معماری دارای چهارچوب و اندامواره ایست که فرهنگ و ایدئولوژی حاکم بر جامعه در آن متجلی گردیده است. اصطلاح معماری در طول تاریخ در ایدئولوژی ایران زمین، ارتباط انسان و عالم مافوق را به تصویر کشیده است (نقی زاده، ۱۳۸۱). بطوریکه در ادبیات ایران از اصطلاح معمار به عنوان واژه‌هایی همچون عدل و پرهیزکاری یاد شده و واژه ساختن را در معنای سکونت کردن، سپری نمودن و عمرکردن بیان داشته‌اند به نحوی که معانی و مفاهیم واژه عمران را در کلیت کلمه ساختن قابل دست‌یابی می‌دانند و مضافاً اینکه ابن خلدون واژه فرهنگ را به معنای عمران یاد کرده است (ریخته گران، ۱۳۷۸). در ایدئولوژی و جهان بینی ایران، معماری هنر خلق فضا بر مبنای خواستها و نیازهای بشری و ارتباط آن با جهان هستی می‌باشد (مددیپور، ۱۳۷۷). از منظر معناگرایان، معماری نمود عالم هستی و ماورالطبیعه در قالب عناصر و اجزا و کالبد بنای ساخته شده است و تاثیر عالم معنا و جهان هستی بر اعمال و رفتار و آداب و رسوم انسانی و ثبت و بررسی آنها دریچه ورود فرهنگ-

های گرمایش و سرمایش و روشنایی منفعل خود، با چالش‌های خاص سازگاری با شرایط محلی مطابقت دارد و بدین سبب می‌توان به عنوان یک مدل برای رویکرد طراحی پایدار می‌توان بیان کرد (Samuel & et al, 2017; Philokyprou & et al, 2017). لذا بر اساس مطالب اشاره شده و شاخصه های مورد نظر پژوهشگران و صاحب نظران، موارد: سازگاری با محیط پیرامون، آسایش اقلیمی و زیست محیطی، استفاده از مصالح بومی، صرفه‌جویی در مصرف انرژی، بهره‌گیری از انرژی تجدیدپذیر و تزیینات وابسته به الگوی طبیعی به عنوان زیر مولفه های ارزش‌های زیست محیطی مطرح می‌باشد.

۳-۲- ارزش‌های کالبدی - عملکردی

در شهرهای کهن علیرغم تنوع در عناصر و اجزای تشکیل دهنده آن، درهم کنش و رفتار و ارتباطی دوسویه و همچنین یکپارچگی و پیوستگی فضایی قابل توجه است. با آنکه تمام اجزا و عناصر دارای شخصیت واحد بوده و ارزش و جایگاه خاص خود را دارا می‌باشند، توجه به اصل وحدت در کثرت و عینیت بخشیدن به آن، مجموعه شهری یکپارچه و همگونی را خلق کرده که شهرهای کهن را در قامتی منسجم و استوار به رخ می‌کشد (دانشپور و شیر، ۱۳۹۴).

فرم یا کالبد، اولین مقوله‌ای است که در رویارویی با محیط شهری کیفیت آن به ذهن متبادر می‌شود. کالبد چه مصنوع و دست ساز بشر و چه طبیعی، هویت و شخصیت شهر را به نمایش می‌گذارد؛ لذا بهبود و ارتقای کیفیت محیط کالبدی، طراحان و شهرسازان را در ارتقای کیفیت کالبد زیست و بازنده سازی هویت شهری رهنمون خواهد کرد (گلکار، ۱۳۸۸). این بازنده سازی هویت در محیط‌های کالبدی شهرهای امروزی جز توجه و استفاده از نمادها و المانها و نشانه‌های بومی و گذشته میسر نخواهد بود (آتیشن بار، ۱۳۸۸). لذا تناسب بصری، خوانایی، ماندگاری، پایداری و غنای حسی را می‌توان به عنوان مولفه‌های کالبدی بیان نمود. مولفه‌های عملکردی نیز دو اصل را مد نظر قرار می‌دهند: اول اصل دسترسی مناسب و سهولت حرکت، دوم عملکردهای فرعی مورد نیاز انسانی در برقراری روابط اجتماعی. با توجه به این دو اصل کلی می‌توان نشاط و سرزندگی را را به زندگی افراد جامعه ارمغان آورد و تجربه های گوناگون فضایی را برای انسان مهیا نمود (گلکار، ۱۳۸۸) که می‌توان باختصار نفوذ پذیری، تنوع،

معماری با ایجاد فضا و کنترل رفتارها، انسان را در مشارکت در جهت پایداری محیطی ترغیب کرده و تعلیم و آموزه‌های لازم را به انسان منتقل می‌کند. این همان نکته حائز اهمیتی است که در توسعه و معماری پایدار مورد توجه بوده و یادآور می‌شود که با دسترسی و استفاده مناسب از منابع، می‌توان پاسخگوی نیازهای حال و آینده زندگی بشری بود (ضیابخش، ۱۳۸۸).

بر اساس مطالعات صورت گرفته، ساختمانها و سیستم های بکار رفته در آنها، بالاخص سیستم های حرارتی، به مراتب بیشتر از ماشین‌ها تولید آلودگی می‌نمایند و همچنین تولید مصالح بکار رفته علاوه بر صرف انرژی زیاد، باعث کاهش منابع زیست محیطی می‌گردد. بدین‌سان آلودگی‌های ناشی از ساختمان‌سازی و تاثیرات منفی آن در محیط زیست، در چرخه حیات یک بنای معماری از زمان ساخت تا تخریب بنا وجود خواهد داشت. پس در این بین بکارگیری تدابیر زیست محیطی و پایداری در طراحی و اجرای یک اثر معماری باید مورد توجه قرار گرفته و باعث کاهش صدمه به محیط زیست و جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی گردد (رهایبی و قائم مقامی، ۱۳۹۲).

مطابق اعلامیه ریو، محوریت و اساس توسعه پایدار، انسان و توجه به نیازهای زیست انسانی، بهداشت مناسب آن و سازگاری با محیط طبیعی بیان گردیده است و این توجه و حفظ و نگهداری محیط زیست و سازگاری با آن، به یکی از شاخصه‌های زندگی بشری مبدل گردیده و روز به روز دامنه توسعه آن گسترش یافته تا امری جهان شمول گردد. لذا شعار توسعه پایدار زمانی به بار خواهد نشست که مبتنی بر اصول و ارزش‌های بومی باشد (رهایبی و قائم مقامی، ۱۳۹۲) که می‌توان این اصول و ارزش‌ها را در منظری زیست محیطی به سان ذیل بیان نمود: توجه به استفاده از منابع تجدیدپذیر مثل انرژی خورشید و باد، استفاده کمتر از انرژی‌های تجدید ناپذیر و آلوده‌کننده مثل سوخت‌های فسیلی، توجه به نسل‌های آینده، توجه به محیط زیست، کاهش آلودگی آن و نیز توجه به چرخه های زیست محیطی و اکوسیستم‌ها (بیرانوند، ۷۷، ۱۳۹۰).

برای این منظور باید دو اصل اساسی را رعایت کرد: اصل انعطاف‌پذیری و چند عملکردی بودن بنا و همچنین اصل توجه و استفاده از مصالح بوم‌آورد (رهایبی، قائم مقامی، ۱۳۹۲). معماری بومی نیز با توجه به ارتباط ساختار ساختمان، پیکربندی فضاهای باز و نیمه باز، مواد، روش‌های ساخت و ساز، ابعاد و اندازه‌ها، و تکنیک-

انعطاف‌پذیری، دسترسی، امنیت، آسایش و راحتی، سلسله مراتب، سازگاری، کنترل و نظارت را به عنوان زیر مولفه‌های عملکردی مورد بررسی قرار داد.

شهرهای امروز ما دچار بحران هویت هستند؛ زیرا در این شهرها بدون پیوند با گذشته، تغییر شکل بنیادینی اتفاق افتاده است، و حال آنکه این گسست، باعث از دست رفتن قدرت و قابلیت تشخیص و تمایز گردیده است. در همین راستا برای مقابله با پدیده از دست رفتن هویت در بافتهای تاریخی باید نگاه حسرت-بار و موزه‌ای نسبت به تاریخ کنار گذاشته شده و تغییر در طی زمان پذیرفته شود (محمودی، ۱۳۸۱).

۴-۲- ارزش‌های اقتصادی

امروزه با توجه به رشد روز افزون جمعیت و اینکه منابع انرژی تجدیدناپذیر زمین رو به کاهش و نقصان است، جهان به فکر راهکارهایی برای صرفه جویی در استفاده از این منابع یا برآوردن نیازهای خود از روش‌های دیگر افتاده است. می‌توان گفت یکی از این راهکارها، ساخت و سازهایی هست که نهایتاً هزینه‌های کمتری ایجاد کند و باعث اقتصادی شدن معماری شود. از طرفی انسان همیشه سعی بر این داشته است که در هر زمینه‌ای هزینه‌های مصرفی را پایین آورده تا بتواند سرمایه‌اش را در زمینه‌های قابل استفاده دیگر نیز بکار گیرد. در زمینه معماری هم به همین ترتیب در تلاش است تا سرمایه خود را صرف هزینه‌های اصلی و غیر قابل چشم پوشی و یا هزینه‌های قابل برگشت کند (واکاوی بسته سیاست‌های نه‌گانه وزارت راه و شهرسازی درباره مسکن، ۱۳۹۷). برای رسیدن به هدف بهره‌وری اقتصادی دو رویکرد صنعتی سازی و معماری پایدار در معماری قابل بررسی است.

اتمام و هدر رفت منابع انرژی، معماران را بر این واداشته که در راستای ارتقای کیفیت محیط، طراحی-های خود را در حوزه‌های اقتصادی و توسعه پایدار بالاخص پایداری در اقتصاد پیش برده و ضمن ارتقای بهره‌وری از فضاهای طراحی شده، صرفه‌جویی اقتصادی را نیز به آرمغان آورند. معماری پایدار در تقابل با صنعتی سازی، همسویی و همانندسازی بشر با محیط اطراف و طبیعت را دلیل ثبات و نشاط روانی و سبب تاثیرات مثبت و بهینه در حوزه اجتماعی بیان می‌دارد. بر اساس نظر WCED، توسعه پایدار، فرآیندی است تغییری، تغییر در بهره برداری از منابع طبیعی، تغییر در چگونگی سرمایه گذاری‌ها، تغییر در جهت گیری تکنولوژی؛

نگرشی است نو در سازگاری نیازهای انسانی با طبیعت، با لحاظ حال و آینده (نصیری، ۱۳۷۷). در سالهای اخیر معماری پایدار با نظر به پاسخگویی معماری به نیازها و خواستهها و مشکلات دوران مدرن، توجه خود را بر مسائل اقتصادی و زیست محیطی معطوف داشته است. منابع اقتصادی در مبحث معماری پایدار، دارای جایگاه ویژه‌ای در معماری معاصر جهان بوده و پاسخگوی مناسبی در برابر مشکلات عصر صنعت می‌باشد. هدف از تاکید بر عوامل اقتصادی در مبحث پایداری، حفظ و پاسداشت سرمایه‌ها و بهره‌برداری بهینه از آنهاست که می‌توان این نوع پایداری را در توسعه و پیشرفت متوازن و استفاده عادلانه انسانها بدون لطمه زدن به منابع آیندگان موثر دانست. سرفصلهای اصلی پایداری اقتصادی عبارتند از: اقتصاد با حساسیت بوم‌شناختی، نظام مبتنی بر ارزش (اقتصاددانان سبز، اقتصاد را وسیله و نه هدف در جهت نیل به توسعه پایدار می‌دانند)، نظام عادلانه، تاکید بر اقتصاد محلی، تنوع و پیچیدگی، ارزش نهادن به جامعه، بهره‌وری (بیرانوند ۷۶، ۱۳۹۰). لذا بر اساس آنچه اشاره رفت و دیگر شاخصه‌های مورد نظر پژوهشگران و صاحب نظران، موارد: پرهیز از بیهودگی، توجه به انعطاف‌پذیری و چند عملکردی بودن، فن ساختمان سازی و تکنولوژی بومی، استفاده از مدول و پیمون، حداکثر استفاده از حداقل بنا، بازآفرینی و استفاده مجدد، استاندارد سازی در ساخت و ساز و نیز سبک سازی و پیش ساختگی می‌تواند به عنوان شاخصه‌های اقتصادی بررسی و تحلیل گردد.

یافته‌های پژوهش

بر اساس مطالعات صورت گرفته در بخش مبانی نظری و تحلیل محتوای کیفی صورت گرفته بر مباحث نظری، ابتدا ارزش‌های بومی در پنج حوزه ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی، ارزش‌های زیست محیطی، ارزش‌های معنوی - مذهبی، ارزش‌های اقتصادی و ارزش‌های کالبدی - عملکردی دسته بندی و برای هرکدام از ارزش‌ها، زیربخش‌ها و زیرمولفه‌هایی تهیه و تدوین گردید. سپس جهت اعلام نظر و تأیید، مطالب در قالب پرسشنامه شماره یک (پرسشنامه باز و بسته) تهیه و تنظیم شده و برای بیش از ۴۰ نفر از اساتید تراز اول و نخبگان معماری کشور ارسال گردید. سیزده نفر از اساتید محترم پرسشنامه‌ها را بررسی و اعلام نظر نمودند و برای ارزش‌های اعلام شده در پرسشنامه امتیاز بندی نموده و نهایتاً توضیحاتی و ایراداتی برای پرسشنامه

وجود فضاهای مشترک و جمعی	
رعایت حقوق همجواری و همسایگی	
توجه به تزیینات اسلامی	
توجه به قلمرو شخصی و خلوت	
رعایت محرمیت	
عدم اشرافیت	
توجه به سادگی بنا	
توجه به پاکیزگی و رعایت بهداشت عمومی	
پرهیز از بیهودگی	
توجه به انعطاف پذیری و چند عملکردی بودن	
فن ساختمان سازی و تکنولوژی بومی	ارزش های اقتصادی
استفاده از مدول و پیمون	
حداکثر استفاده از حداقل بنا	
بازآفرینی و استفاده مجدد	
استاندارد سازی در ساخت و ساز	
سبک سازی و پیش ساختگی	
سازگاری با محیط پیرامون	
آسایش اقلیمی و زیست محیطی	ارزش های زیست محیطی
استفاده از مصالح بومی	
صرفه جویی در مصرف انرژی	
بهره گیری از انرژی تجدید پذیر	
تزیینات وابسته به الگوی طبیعی	
ایجاد و رعایت حریم	
بافت فشرده و متراکم	
تنوع در عناصر	ارزش های کالبدی - عملکردی
تفکیک حریم خصوصی و عمومی	
توجه به عملکرد بنا	
توجه به تناسبات حجمی و فرمی	
فرم ، هندسه ، جنس و ...	
تفکیک فضا بر مبنای جنسیت	

قسمت اول پرسشنامه شماره ۲ اساتید مربوط به دسته‌بندی و اولویت‌بندی ارزش‌های بومی می‌باشد که بر اساس پرسشنامه شماره یک و نظرات اصلاحی اساتید در چهار دسته‌بندی ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی، ارزش‌های اقتصادی، ارزش‌های زیست محیطی و ارزش‌های کالبدی - عملکردی تهیه گردیده است. اولویت‌بندی و ارزش‌گذاری ارزش‌های بومی در مولفه‌های اشاره شده توسط آزمون فریدمن بررسی و تحلیل گردید (جدول شماره ۳) که نتایج حاصله نشان می‌دهد از نظر اساتید ارزش‌های فرهنگی اجتماعی دارای بالاترین جایگاه و ارزش‌های اقتصادی حائز کمترین اهمیت در بین ارزش‌های بومی هستند. نتایج حاصله فوق به لحاظ آماری نیز مورد تایید می‌باشد زیرا سطح معنی داری، کمتر از ۰,۰۵ است.

مرقوم فرمودند. اکثر اساتید متفق القول بودند که ارزش‌های معنوی - مذهبی در قالب ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی و به عنوان زیرمولفه برای فرهنگی - اجتماعی آورده شود و همچنین در بخش زیرمولفه های برخی آیتم‌ها که شیوه سنجش آنها مشخص نبوده و یا در قالب کدگذاری و سنجش نبوده را حذف و یا تجمیع نمودند. ایرادات و اصلاحات اعلامی اساتید لحاظ شده و ارزش‌ها و زیرمولفه‌های هر کدام تهیه و نهایتاً پرسشنامه شماره ۲ منطبق با نظر اساتید محترم تنظیم و مجدداً برای اساتید ارسال گردید. بر اساس مطالب یاد شده و ویرایش‌های صورت گرفته، نهایتاً ارزش‌های بومی در چهار حوزه ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی، ارزش‌های اقتصادی، ارزش‌های کالبدی - عملکردی و ارزش‌های زیست محیطی و زیرمولفه‌های هر کدام مطابق با مبانی نظری پژوهش و پرسشنامه شماره یک اساتید تهیه و تدوین گردید. زیرمولفه ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی در سیزده آیتم مشخص و مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفت. ارزش‌های اقتصادی در هشت شاخصه و زیرمولفه‌های ارزش‌های زیست محیطی در شش بند مطرح و مشخص گردید. نهایتاً ارزش‌های کالبدی - عملکردی به عنوان چهارمین دسته ارزش‌های بومی در زیر بخش‌های ایجاد و رعایت حریم، بافت فشرده و متراکم، تنوع در عناصر، تفکیک حریم خصوصی و عمومی، توجه به عملکرد بنا، توجه به تناسبات حجمی و فرمی، فرم، هندسه، جنس و تفکیک فضا بر مبنای جنسیت مورد بررسی قرار گرفت که بطور اختصار و اجمال دسته بندی ارزش‌های بومی تاثیرگذار بر طراحی معماری و همچنین زیرمولفه‌های هر کدام از ارزش‌ها را در جدول شماره ۲ می‌توان تبیین و تعریف نمود. لازم به ذکر است که برخی از زیر مولفه های ارزش‌های بومی در قالب ارمانها و ارزش‌های فرهنگی و عوامل مادی و کالبدی، همانند اقلیم، عملکرد، مصالح و فنون، نیروی انسانی، اقتصاد ساختمان و کیفیت عناصر در سرفصل درس طراحی معماری ۳ مورد تاکید واقع گردیده است (مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس، ۱۳۷۷).

جدول ۲: مولفه و زیرمولفه‌های ارزش‌ها

مولفه ها	زیرمولفه ها
ارزش های فرهنگی - اجتماعی	سازگاری بنا با بهره‌برداران
	توجه به تناسبات انسانی
ارزش های اجتماعی	مکان یابی مناسب با کاربری
	توجه به آیین و آداب و رسوم
	عدم تفکیک محله بر مبنای عوامل اقتصادی

7.77	طراحی مکانهای مناسبتهای اجتماعی بر مبنای فرهنگ منطقه
7.27	وحدت در کثرت
6.19	تزیینات اسلامی

(منبع: نگارنده)

آزمون و تحلیل دوم، مربوط به زیرمolfه‌های ارزش‌های اقتصادی است که این ارزش نیز توسط آزمون فریدمن مورد بررسی قرار گرفت و نتایج حاصل مطابق جدول شماره ۵ ارائه می‌گردد. نتایج آزمون که به لحاظ معناداری مورد تأیید می‌باشد نشان می‌دهد که از نظر اساتید، زیر مolfه‌های پرهیز از بیهودگی در جایگاه اول و زیرمolfه نیارش و تکنولوژی بومی در جایگاه دوم زیرمolfه‌های ارزش‌های اقتصادی قرار دارند.

جدول ۵: اولویت بندی زیرمolfه‌های ارزش‌های اقتصادی از نظر اساتید

Mean Rank	Title
5.54	پرهیز از بیهودگی
5.38	نیارش و تکنولوژی بومی
5.35	انعطاف پذیر و چندعملکردی بودن
4.92	بازآفرینی
4.42	حداکثر استفاده از حداقل بنا
3.62	سیک سازی و پیش ساختگی
3.54	استفاده از مدول
3.23	استاندارد سازی در ساخت و ساز

(منبع: نگارنده)

زیر مolfه‌های ارزش‌های زیست محیطی نیز مطابق جدول شماره ۶ با استفاده از آزمون فریدمن تحلیل و بررسی گردید که با توجه به نمودار رتبه‌بندی زیرمolfه‌های زیست محیطی، زیرمolfه سازگاری با محیط و آسایش اقلیمی بیشترین رتبه را به خود اختصاص داده است. این آزمون نیز به لحاظ آماری مورد تأیید می‌باشد.

جدول ۶: اولویت بندی زیرمolfه‌های ارزش‌های زیست محیطی از نظر اساتید

Mean Rank	Title
4.27	سازگاری با محیط و آسایش اقلیمی
4.23	سازگاری اقلیمی
3.88	خودبسندهی
3.19	صرفه جویی انرژی
2.77	بهره گیری از انرژی تجدید پذیر
2.65	تزیینات ملهم از طبیعت

(منبع: نگارنده)

جدول ۳: اولویت بندی ارزش‌های بومی از نظر اساتید

Mean Rank	Title
3.50	ارزش های فرهنگی اجتماعی
2.46	ارزش های زیست محیطی
2.19	ارزش های کالبدی عملکردی
1.85	ارزش‌های اقتصادی

Test Statistics^a

N	13
Chi-Square	16.613
df	3
Asymp. Sig.	.001

a. Friedman Test

(منبع: نگارنده)

بعد از ارزش‌گذاری قسمت اول پرسشنامه و اولویت‌بندی ارزش‌های بومی، قسمت دوم پرسشنامه اساتید مورد بررسی قرار گرفت. در این قسمت ابتدا زیرمolfه‌های ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی با استفاده از آزمون فریدمن تحلیل و نتایج مطابق جدول شماره ۴ استخراج گردید. زیرمolfه‌های ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی در آیت‌های سیزده گانه تحلیل و نتایج بررسی بنا به سطح معنی داری کمتر از ۰.۰۵ از لحاظ آماری مورد تأیید واقع گردید. نتایج حاکی از آن است که زیر مolfه‌های رعایت همجواری و همسایگی و همچنین سازگاری بنا با بهره‌برداران در رده های اول و دوم اهمیت و زیرمolfه تزیینات اسلامی در رتبه آخر اهمیت در مجموعه ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی هستند.

جدول ۴: اولویت بندی زیرمolfه‌های ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی از نظر اساتید

Mean Rank	Title
11.65	رعایت همجواری و همسایگی
10.85	سازگاری بنا با بهره برداران
10.69	عدم اشرافیت
10.50	محرمیت
9.92	قلمرو و خلوت
9.77	پاکیزگی
9.42	مکان یابی مناسب با کاربری
9.42	توجه به آداب و رسوم و آیین
8.73	عدم تفکیک محله بر مبنای عوامل اقتصادی
8.46	مردم‌واری
8.19	سادگی
8.08	وجود فضاهای مشترک و جمعی
8.08	همگونی درون و بیرون
8.00	عدالت اجتماعی

جدول فوق گویای این مطلب است که از نظر دانشجویان نیز ارزش‌های فرهنگی بالاترین اهمیت و ارزش‌های اقتصادی پایین‌ترین اهمیت را در بین ارزش‌های بومی دارا می‌باشند. در قسمت دوم پرسشنامه دانشجویان، امتیازبندی و تحلیل زیرمolfه‌های هر کدام از ارزش‌های بومی با استفاده از آزمون فریدمن انجام گردید که جدول شماره ۹ مربوط به نتایج زیرمolfه‌های ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی و جدول شماره ۱۰ مربوط به نتایج زیرمolfه‌های ارزش‌های اقتصادی از نقطه نظر دانشجویان می‌باشد. هر دو آزمون از لحاظ آماری مورد تأیید بوده و دارای سطح معناداری کمتر از ۰،۰۵ می‌باشند. نتایج حاصل نشان می‌دهد که از نظر دانشجویان زیرمolfه‌های توجه به آداب و رسوم و آئین‌ها و همچنین وجود فضاهای مشترک و جمعی به عنوان مهمترین زیرمolfه‌های ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی و زیرمolfه‌های پرهیز از بیهودگی و نیز انعطاف-پذیری و چند عملکردی بودن فضاها به ترتیب در جایگاه اول و دوم زیرمolfه‌های ارزش‌های اقتصادی قرار دارند.

جدول ۹: زیر مولفه‌های ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی از نظر دانشجویان

Mean Rank	Title
8.06	توجه به آداب و رسوم و آیین
7.89	وجود فضاهای مشترک و جمعی
7.8	قلمرو و خلوت
7.37	مکان یابی مناسب با کاربری
7.37	پاکیزگی
7.15	مردم‌واری و تناسبات انسانی
6.97	رعایت همجواری و همسایگی
6.9	سازگاری بنا با بهره‌برداران
6.7	تزیینات اسلامی
6.33	عدم تفکیک محله بر مبنای عوامل اقتصادی
6.19	عدم اشرافیت
6.15	محرمیت
6.14	سادگی

(منبع: نگارنده)

جدول ۱۰: اولویت بندی زیر مولفه‌های ارزش‌های اقتصادی از نظر دانشجویان

Mean Rank	Title
4.93	پرهیز از بیهودگی
4.82	انعطاف پذیر و چندعملکردی بودن
4.73	استاندارد سازی در ساخت و ساز
4.60	استفاده از مدول
4.50	سیک سازی و پیش ساختگی
4.36	بازآفرینی
4.17	حداکثر استفاده از حداقل بنا
3.89	نیارش و تکنولوژی بومی

(منبع: نگارنده)

آخرین بخش از قسمت دوم پرسشنامه اساتید مربوط به امتیازدهی و اولویت‌بندی زیرمolfه‌های ارزش‌های کالبدی - عملکردی با بهره‌گیری از آزمون فریدمن است که مطابق جدول شماره ۷، ایجاد حریم دارای ارزش بسیار زیادی است و بیشترین تعداد اساتید یعنی حدود ۸۰ درصد گزینه خیلی زیاد و بسیار مهم را انتخاب کرده‌اند.

جدول ۷: اولویت بندی زیرمolfه‌های ارزش‌های کالبدی - عملکردی از نظر اساتید

Mean Rank	Title
6.46	ایجاد حریم
6.19	تفکیک حریم خصوصی و عمومی
5.15	توجه به عملکرد
4.58	توجه به تناسبات حجمی و فرمی
4.38	فرم، هندسه، جنس و ...
3.38	تنوع در عناصر
3.23	تفکیک فضا بر مبنای جنسیت
2.62	بافت فشرده و متراکم

(منبع: نگارنده)

در بخش دوم پژوهش، بر مبنای پرسشنامه اساتید، پرسشنامه‌هایی برای دانشجویان طراحی معماری ۳ مقطع کارشناسی تهیه و برای جامعه آماری ارائه گردید. پرسشنامه دانشجویان نیز دارای دو قسمت ارزش‌های بومی و زیرمolfه‌های ارزش‌های بومی می‌باشد. نتایج قسمت اول پرسشنامه دانشجویان توسط آزمون فریدمن مورد بررسی قرار گرفت و معناداری آزمون نیز از لحاظ آماری مورد تأیید واقع گردد که جدول شماره ۸ نظر دانشجویان در خصوص امتیازدهی و اولویت‌بندی ارزش‌های بومی چهارگانه ارائه شده است.

جدول ۸: اولویت بندی ارزش‌های بومی از نظر دانشجویان

Mean Rank	Title
2.73	ارزش‌های فرهنگی اجتماعی
2.48	ارزش‌های کالبدی عملکردی
2.43	ارزش‌های زیست محیطی
2.36	ارزش‌های اقتصادی

Test Statistics^a

N	62
Chi-Square	3.370
df	3
Asymp. Sig.	.038

a. Friedman Test

(منبع: نگارنده)

اندازه‌گیری وابستگی یا ارتباط بین دو متغیر تصادفی و کمی می‌باشد و قابلیت پیش‌بینی مقدار یکی از متغیرها برحسب دیگری است، استفاده گردید. نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون که در جدول شماره شماره ۱۳ ارائه گردیده است حاکی از آن است رابطه مثبت و معنی داری بین متغیرهای پژوهش وجود دارد زیرا سطح معنی داری به دست آمده کمتر از ۰/۰۵ می باشد.

جدول شماره ۱۳: ماتریس همبستگی ارزشهای بومی

فرهنگی	اقتصادی	زیست محیطی	کالبدی
1	.529**	.576**	.353**
فرهنگی	.000	.000	.005
62	62	62	62
.529**	1	.488**	.399**
اقتصادی	.000	.000	.001
62	62	62	62
.576**	.488**	1	.497**
زیست محیطی	.000	.000	.000
62	62	62	62
.353**	.399**	.497**	1
کالبدی	.005	.001	.000
62	62	62	62

(منبع: نگارنده)

در این پژوهش از دو دیدگاه به موضوع ارزش‌ها و زیرمولفه‌های آنها نگریده شد، هم از منظر اساتید محترم که با ملحوظ داشتن تمام جوانب امر اقدام به اولویت‌بندی و امتیازدهی نمودند و هم از منظر دانشجویان طرح معماری ۳ که با توجه به آشنایی اندک به مباحث ارزشی در معماری و همچنین موضوعیت و سرفصل درس طراحی معماری ۳ و تطبیق داده‌ها و اطلاعات منتقل شده به دانشجویان با موضوع درس، اقدام به امتیازبندی ارزش‌ها و زیرمولفه‌ها نمودند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد ارزش‌های بومی تاثیرگذار در طراحی معماری به شامل: ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی، ارزش‌های زیست محیطی، ارزش‌های کالبدی - عملکردی و ارزش‌های اقتصادی می‌باشند که در اولویت‌بندی این ارزش‌ها، هم اساتید محترم و هم دانشجویان در اهمیت ارزش‌های فرهنگی اجتماعی متفق القول بوده و ارزش‌های فرهنگی اجتماعی را بعنوان تاثیر گذارترین ارزش‌ها را حائز اهمیت دانسته و ارزش‌های اقتصادی را به عنوان کم اهمیت‌ترین ارزش‌ها معرفی نمودند. در ارزیابی جایگاه ارزش‌ها، نظر دانشجویان با نظر اساتید اندکی متفاوت بوده است بطوریکه اساتید ارزش‌های زیست محیطی را در جایگاه دوم و ارزش‌های کالبدی را در جایگاه سوم قرار داده‌اند در حالیکه دانشجویان بر عکس نظر اساتید رفتار کرده و ارزش‌های کالبدی را در رده دوم و ارزش‌های زیست محیطی را در

زیرمولفه‌های زیست محیطی نیز توسط دانشجویان مورد ارزیابی و امتیازدهی قرار گرفتند و با توجه به نمودار رتبه‌بندی زیرمولفه‌های زیست محیطی، بیشترین تعداد دانشجویان زیرمولفه سازگاری با محیط و آسایش اقلیمی گزینه خیلی زیاد و زیاد را انتخاب کرده‌اند و این مهم بیانگر اهمیت بالای این زیرمولفه است و زیرمولفه خودبسندگی و استفاده از مصالح بومی کمترین رتبه را دارد (جدول شماره ۱۱). این آزمون نیز از لحاظ آماری مورد تأیید بوده و دارای سطح معنا داری کمتر از ۰،۰۵ می‌باشد.

جدول ۱۱: اولویت بندی زیر مولفه های ارزشهای زیست محیطی از نظر دانشجویان

Mean Rank	Title
3.84	سازگاری اقلیمی و آسایش حرارتی
3.65	صرفه جویی انرژی
3.64	سازگاری با محیط با محیط پیرامون
3.56	ترتیبات ملهم از طبیعت
3.43	بهره گیری از انرژی تجدید پذیر
2.90	خودبسندگی و استفاده از مصالح بومی

(منبع: نگارنده)

بخش پایانی از پرسشنامه دانشجویان مربوط به زیرمولفه‌های ارزش‌های کالبدی - عملکردی است که این بخش نیز توسط دانشجویان ارزش‌گذاری و اولویت‌بندی شده و نتایج آزمون فریدمن مربوط طی جدول شماره ۱۲ قابل بررسی و تحلیل است. نتایج حاکی از این است که زیرمولفه توجه به تناسبات حجمی و فرمی بیشترین اهمیت را از منظر دانشجویان دارا می‌باشند.

جدول ۱۲: اولویت بندی زیر مولفه های ارزشهای کالبدی عملکردی از نظر دانشجویان

Mean Rank	Title
4.83	توجه به تناسبات حجمی و فرمی
4.74	توجه به عملکرد
4.73	ایجاد حریم
4.71	تنوع در عناصر
4.63	فرم، هندسه، جنس و ...
4.38	تفکیک فضا بر مبنای جنسیت
4	تفکیک حریم خصوصی و عمومی
3.98	بافت فشرده و متراکم

(منبع: نگارنده)

در پایان برای سنجش میزان همبستگی بین ارزش‌های بومی، از ضریب همبستگی پیرسون که برای

پائین‌ترین سطح امتیاز بندی نموده‌اند. اما از منظر دانشجویان مطابق جدول شماره ۱۵، در گروه ارزش‌های فرهنگی اجتماعی، زیرمolfه توجه به آداب و رسوم در بالاترین و سادگی در پائین‌ترین سطح توجهات دسته-بندی شده‌اند. در گروه ارزش‌های کالبدی عملکردی، زیرمolfه توجه به تناسبات حجمی و فرمی دارای اهمیت بالا و بافت فشرده و متراکم دارای اهمیت پائین بودند و همچنین در گروه ارزش‌های زیست محیطی، زیرمolfه سازگاری اقلیمی و آسایش حرارتی بیشترین و خودبسندگی و استفاده از مصالح بومی کمترین امتیاز را به خود اختصاص دادند و در آخر، در گروه ارزش‌های اقتصادی، زیرمolfه پرهیز از بهبودگی حائز اهمیت بوده و زیرمolfه نیارش و تکنولوژی بومی در رده آخر قرار گرفته‌اند.

رده سوم تقسیم بندی نموده‌اند. طبق جدول شماره ۱۴، اساتید در قسمت دوم پژوهش در اولویت‌بندی زیرمolfه-ها، در گروه ارزش‌های فرهنگی اجتماعی، زیرمolfه رعایت همجواری و همسایگی را دارای بیشترین اهمیت و زیرمolfه تزئینات اسلامی را دارای کمترین اهمیت معرفی نموده‌اند و در گروه ارزش‌های اقتصادی، زیرمolfه‌های پرهیز از بهبودگی و زیر مolfه استاندارد سازی در ساخت ساز را به ترتیب در جایگاه نخست و انتهای رده‌بندی قرار داده‌اند و همچنین در گروه ارزش‌های کالبدی، زیرمolfه‌های ایجاد حریم را در نوک هرم توجه و زیرمolfه بافت فشرده و متراکم را در قاعده هرم قرار داده‌اند و در نهایت در بخش ارزش‌های زیست محیطی، زیرمolfه سازگاری با محیط و آسایش اقلیمی را حائز اهمیت دانسته و تزئینات ملهم از طبیعت را در

جدول ۱۴: نتایج تحلیل و آنالیز دیدگاه اساتید

اولویت ارزش‌ها	بالاترین ریز مolfه‌ها	پائین‌ترین ریز مolfه‌ها
1 ارزش‌های فرهنگی اجتماعی	رعایت همجواری و همسایگی	تزئینات اسلامی
	11.65	6.19
2 ارزش‌های زیست محیطی	سازگاری بنا با بهره برداران	وحدت در کثرت
	10.85	7.27
3 ارزش‌های کالبدی - عملکردی	سازگاری با محیط و آسایش اقلیمی	تزئینات ملهم از طبیعت
	4.27	2.65
4 ارزش‌های اقتصادی	سازگاری اقلیمی	بهره گیری از انرژی تجدید پذیر
	4.23	3.77
1 ارزش‌های فرهنگی اجتماعی	ایجاد حریم	بافت فشرده و متراکم
	6.46	2.62
2 ارزش‌های زیست محیطی	تفکیک حریم خصوصی و عمومی	تفکیک فضا بر مبنای جنسیت
	6.19	3.23
3 ارزش‌های کالبدی - عملکردی	پرهیز از بهبودگی	استاندارد سازی در ساخت و ساز
	5.54	3.23
4 ارزش‌های اقتصادی	نیارش و تکنولوژی بومی	استفاده از مدول
	5.38	3.54

جدول ۱۵: نتایج تحلیل و آنالیز دیدگاه دانشجویان

اولویت ارزش‌ها	بالاترین ریز مolfه‌ها	پائین‌ترین ریز مolfه‌ها
1 ارزش‌های فرهنگی اجتماعی	توجه به آداب و رسوم	سادگی
	8.06	6.14
2 ارزش‌های کالبدی	وجود فضاهای مشترک و جمعی	محرمیت
	7.89	6.15
3 ارزش‌های زیست محیطی	توجه به تناسبات حجمی و فرمی	بافت فشرده و متراکم
	4.83	3.98
4 ارزش‌های اقتصادی	توجه به عملکرد	تفکیک حریم خصوصی و عمومی
	4.74	4
1 ارزش‌های فرهنگی اجتماعی	سازگاری اقلیمی و آسایش حرارتی	خودبسندگی و مصالح بومی
	74.19%	58.06%
2 ارزش‌های کالبدی - عملکردی	صرفه جویی در مصرف انرژی	بهره گیری از انرژی تجدید پذیر
	3.65	3.43
3 ارزش‌های زیست محیطی	پرهیز از بهبودگی	نیارش و تکنولوژی بومی
	4.93	3.89
4 ارزش‌های اقتصادی	انعطاف پذیری و چند عملکردی	حداکثر استفاده از حداقل بنا
	4.82	4.17

(منبع: نگارنده)

نیازهای انسانی، بصورت نمادها و نشانه و یا در چهارچوبی جدید خود را نشان داده و مورد استفاده قرار گرفته و معانی و مفاهیمی را برای مخاطبان ارائه نموده است. پژوهش حاضر با بهره گیری از یافته ها، نتایج و راهکارهای پژوهش های صورت گرفته در تبیین و دسته بندی ارزشها و زیر مولفه های بومی، سعی در ارزیابی میزان اهمیت شاخصهها و زیر مولفه های ارزشهای بومی دارد لذا بر مبنای ارزشهای شکل گرفته و راهبردهای استفاده شده برای دستیابی به این ارزشها، در پاسخ به سوال تحقیق و تأیید فرضیه پژوهش می توان بیان کرد که ارزشهای بومی تاثیر گذار در طراحی معماری به ترتیب عبارتند از: ارزشهای فرهنگی - اجتماعی، ارزشهای زیست محیطی، ارزشهای کالبدی - عملکردی و نهایتاً ارزشهای اقتصادی. به عبارتی ارزشهای فرهنگی اجتماعی در راس هرم توجه به ارزشهای بومی و ارزشهای اقتصادی در پایین ترین سطح اولویت بندی ارزشهای بومی قرار دارند. در حالیکه شرایط حاکم بر جامعه ایرانی که نتیجه عدم توجه به ارزشهای فرهنگی و اجتماعی و مباحث ارزشی می باشد، توجه به مبحث اقتصادی را بیشتر طلب می کند که خود نشان از ارتباط تنگاتنگ میان ارزشهای حاکم بر جوامع انسانی می باشد. لذا توجه به ارزشها و بهره گیری از آیتم های مورد اشاره در جدول شماره ۱۶ به عنوان راهکارها و راهبردهای موثر در ارتقای طراحی های معماری ارزش مینا و نیل به طراحی های همگون و متجانس با شرایط ارزشی حاکم بر جامعه، می توان گام اساسی برای حفظ و ترویج ارزشهای بومی در جهت بهبود و ارتقا فرهنگ و هویت بومی برداشته شود. جدول شماره ۱۶)

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از رساله دکترای تخصصی معماری فرهاد ولیاری خیابوی با عنوان " بازتعریف شیوه آموزش طراحی معماری مبتنی بر ارزشهای بومی- نمونه موردی: درس طراحی معماری ۳ مقطع کارشناسی معماری دانشگاه سراسری تبریز " دانشجوی دوره دکترای معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل به راهنمایی اساتید راهنما دکتر اسلام کرمی و دکتر لیلا رحیمی و استاد مشاور دکتر علی جوان فروزنده می باشد لذا از تمام همکاران پژوهشی و اساتید محترم که نویسندگان را در راستای تهیه این پژوهش یاری نمودند کمال تشکر و قدردانی را داریم.

در خصوص اختلاف نظر در تعیین جایگاه ارزشهای زیست محیطی و ارزشهای کالبدی - عملکردی، شایان ذکر است که موضوعیت درس و تاکید بر طراحی فضاهای مورد نیاز و ارائه طرحهای دانشجویی قابل قبول، عوامل تاثیرگذار بر اولویت بندی و تعیین جایگاه دوم برای ارزشهای کالبدی - عملکردی از منظر دانشجویان بوده است در حالی که اساتید محترم با توجه به جمیع موارد اقدام به امتیاز بندی و تعیین ارزش های زیست محیطی به عنوان رتبه دوم نمودند. در خصوص اختلاف نظر در تعیین جایگاه زیر مولفهها نیز، مطالب فوق صادق می باشد. این تفاوت در امتیازدهی و اولویت بندی ارزشهای بومی و زیرمولفه های آنها، نشأت گرفته از پیشینه تاریخی و فرهنگی، نگرشها، ایدئولوژیها، تجربیات و سوابق علمی و تحقیقاتی، موضوعیت درس، و دیگر عوامل موثر در تحقیق می باشد که جهت بررسی بیشتر و رفع این اختلاف منظر، شایسته است طرح های دانشجویان نیز مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرد که با توجه به گستردگی موضوع از مجال این پژوهش خارج بوده می باشد. این عدم تطابق نگرشهای معماران حرفه ای با غیر حرفه ای ها و مردم عادی در خصوص ارزشهای معماری در تحقیقات لینو بیانکو^۱ (Bianco, 2018) نیز اشاره شده است. همچنین ساختار فرهنگی و ایدئولوژیکی حاکم بر جوامع ایرانی بالاخص جامعه آماری پژوهش، موید این نوع امتیاز بندی و ارجحیت ارزشهای فرهنگی - اجتماعی و زیر مولفه های آن بر دیگر ارزشها بوده و بر صحت مطالعات انجام یافته تاکید می کند. احترام به طبیعت و مباحث طبیعت گرایی که در دوره معاصر مورد توجه عموم مردم بوده و تمایل مردم به حفظ و نگهداری و استفاده بهینه از طبیعت افزایش یافته است، خود زیربنای فکری برای معماران و دانشجویان بوده که تدابیر لازم را در این خصوص اتخاذ کرده و ارزشهای زیست محیطی را به عنوان دومین ارزش بومی مورد توجه حداکثری قرار دهند.

نتیجه گیری

بررسی های صورت گرفته در ارزشهای بومی بکار گرفته شده در آثار معماری، بیانگر آن است که میان انسان و زمینه وجودی او ارتباط معنادار و عمیقی وجود دارد که این ارتباط بصورت ارزشهای حاکم بر جامعه و شاخصهای معماری به منصف ظهور رسیده است. این ارزشها و مولفهها با آنکه در طول تاریخ دستخوش تغییرات و تحولاتی گردیده اما به دلیل هماهنگی با

جدول ۱۶: اهم راهکارهای پیشنهادی

اولویت ارزش‌های بندی	بومی	راهکارها و راهبردها
۱	فرهنگی - اجتماعی	رعایت همجواری و توجه به کاربری های مجاور و طراحی بر مبنای واحدهای همسایگی توجه و رعایت سازگاری بنا با بهره برداران و لحاظ کردن نیازهای فرهنگی استفاده کنندگان توجه به آداب و رسوم، سنن و اعتقادات مذهبی استفاده از فضاهای مشترک و تجمعی با توجه به ساختار خانواده های ایرانی و نیازهای اجتماعی آنان
۲	زیست محیطی	رعایت سازگاری اقلیمی و توجه به ویژگی های اقلیمی منطقه رعایت حداکثری مبحث آسایش حرارتی در طراحی بناها جلوگیری از هدر رفت انرژی و صرفه جویی در مصرف انرژی و بهره گیری از انرژی تجدید پذیر
۳	کالبدی - عملکردی	توجه تفکیک حرایم و به طراحی بر مبنای حریم های شخصی، خصوصی و عمومی توجه به تناسبات حجمی و فرمی، بهره گیری از قواعد فرمی (ریتم، تعادل، تقارن و ...) و اجتناب از از عملکردی بهره گیری از اشکال و فرم های نامتجانس صرفاً جهت خودنمایی و اشتها توجه به کاربرد و عملکرد بنا
۴	اقتصادی	پرهیز از بیهودگی و اجتناب از طراحی فضاهای زاید و عدم استفاده از عناصر، المانها و تزئینات غیر ضروری مصلح شناسی و توجه به نیارش و تکنولوژی بومی و بهره گیری از مصالح و ساختار سازگار با بوم انعطاف پذیری فضاها و طراحی و استفاده از فضاهای چند عملکردی در بناها

(منبع: نگارنده)

منابع و ماخذ

- آتشین بار، محمد. ۱۳۸۸. تداوم هویت در منظر شهری. باغ نظر. شماره دوازده، سال ششم، ۴۶-۵۶.
- اکرمی، غلامرضا. دامیار، سجاد. ۱۳۹۶. رویکردی نو به معماری بومی در رابطه ساختاری آن با معماری پایدار. هنرهای زیبا. دوره ۲۲، شماره ۱، ۲۹-۴۰.
- بازرگان، عباس. (۱۳۸۰). ارزش یابی آموزش. تهران: انتشارات سمت.
- بیرانوند، مسلم. ۱۳۹۰. بازشناسی معماری پایدار و جایگاه آن در دست یابی به اهداف توسعه پایدار. ماهنامه دانش نما. شماره ۱۹۶-۱۹۷، ۷۲-۷۹.
- توسلی، غلام عباس (۱۳۶۹) نظریه های جامعه شناسی. تهران: انتشارات سمت.
- حبیبی، افشار. طهماسبی، ارسلان. ۱۳۹۶. بررسی رویکرد های معماری بومی و عوامل مؤثر بر شکل گیری آن. اولین کنفرانس ملی رویکردهای نو در مهندسی عمران، معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی. واحد خرم آباد.
- حجت، عیسی. ۱۳۸۲. آموزش معماری و بی ارزشی ارزش ها. مجله هنرهای زیبا. شماره ۱۴، ۶۳-۷۰.
- حجت، عیسی. ۱۳۹۳. سنت و بدعت در آموزش معماری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- خادم، فرحناز. تقفی اصل، آر.ش. ۱۳۹۶. روشهای نوین آموزش معماری و شهرسازی. پنجمین کنفرانس بین المللی در مهندسی عمران، معماری و توسعه شهری. تهران.
- خوش اندام، زهره. وزیری، وحید. و حاتمی خانقاهی، توحید. ۱۳۹۷. راهکارهای حفظ ارزش های معماری بومی در طراحی بناها و محلات معاصر شهر اردبیل. دوفصلنامه علمی پژوهشی اندیشه معماری. سال دوم، شماره چهارم، ۴۵-۵۲.
- رحیمی، لیلا. قاسم زاده، بهنام. ۱۳۹۵. تبیین و ارزیابی مؤلفه های مؤثر بر کیفیت فضای دانشکده های معماری از دیدگاه دانشجویان مطالعه ای در دانشکده های معماری دانشگاه های تبریز، هنر اسلامی و آزاد تبریز. مرمت و معماری ایران. شماره یازده، ۷۷-۸۹.
- رحیمی، محمد علی. کریمی، باقر. ۱۴۰۰. تحلیلی در تبیین مفاهیم معماری بومی مبتنی بر فهم ساکنان محیطی با تکیه بر اندیشه های گادامر-مطالعه موردی: بافت قدیم بوشهر. نشریه علمی مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی. دوره شانزدهم، شماره ۲، ۲۱۷-۲۳۵.
- روشه، گی. (۱۳۷۴). کنش اجتماعی. ترجمه هما زنجانی زاده. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.

- (۱۳۷۷) مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی مهندسی معماری. تهران: وزارت علوم و آموزش عالی. شورای عالی برنامه ریزی آموزشی. نژادابراهیمی، احد. و [دیگران]. ۱۳۹۲. ارزش و ارتباط آن با رویکرد مداخله در آثار فرهنگی تاریخی. دو فصلنامه علمی پژوهشی مرمت و معماری ایران. شماره ۶، ۷۹-۹۸.
- نصیری، حسین. ۱۳۷۷. توسعه پایدار - چشم انداز جهان سوم. پورتال جامع علوم انسانی، اطلاعات سیاسی اقتصادی. شماره ۱۲۷-۱۲۸، ۱۹۰-۲۰۴.
- نقوی، پویان. کیانی، مصطفی. ۱۳۹۸. تبیین رابطه معماری بومی و زمینه گرایی. مرمت و معماری ایران. سال ۹، شماره ۱۸، ۷۱-۹۰.
- نقی زاده، محمد. ۱۳۸۱. تاثیر معماری و شهر بر ارزشهای فرهنگی. نشریه هنرهای زیبا. شماره ۱۱، ۶۲-۷۲.
- نمازیان، علی. ۱۳۷۹. نیازهای روانی در رابطه با محیط مصنوع. نشریه صفا. دوره ۱۰، شماره ۳۰، ۷۴-۸۱.
- نیک فطرت، مرتضی. بیطرف، احسان. ۱۳۹۵. بررسی تاثیرات فرهنگی در معماری بومی ایران از منظر پایداری. مطالعات هنر و معماری. سال دوم، شماره ۵۴، ۱۲۶-۱۳۴.
- ون دث، ژان. اسکار بروگ، الینور. ۱۳۷۸. چيستی ارزش. ترجمه اصغر افتخاری. فصلنامه قبسات. شماره ۱۳، دوره ۴، ۱۱۰-۱۲۵.
- ۱۳۹۷. واكوی بسته سیاستهای نه‌گانه وزارت راه و شهرسازی درباره مسکن. پایگاه اطلاع رسانی دولت. مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی. (<https://dolat.ir/detail/310838>). یکشنبه ۷ مرداد ۱۳۹۷.
- Asif, N. and [Others]. (2018). Reflection of cultural practices on syntactical values: An introduction to the application of space syntax to vernacular Malay architecture. *Frontiers of Architectural Research*. Vol 7, 521-529.
- Bianco, L. (2018). Architecture, values and perception: Between rhetoric and reality. *Frontiers of Architectural Research*. Volume 7, Issue 1, 92-99.
- Dabaieh, M., Lashin, M., Elbably, A. (2017). Going green in architectural education: An urban living lab experiment for a graduation green design studio in Saint Catherine. *Solar Energy*. Volume 144, 356-366.
- Eilouti, B. (2018). Scenario-based design: New applications in metamorphic
- رهایی، امید. قائم مقامی، پروین. ۱۳۹۲. محیط زیست و تدابیر پایدار در طراحی ساختمانهای آینده. علوم و تکنولوژی محیط زیست. دوره پانزده، شماره دو، ۱۳۵-۱۴۶.
- ریخته گران، محمدرضا. ۱۳۸۷. هایدگر و تلقی هندویی از مکان مقدس. نشریه رواق. شماره ۳، ۱۵-۹.
- دانشپور، عبدالهادی. شیری، الهام. ۱۳۹۴. عناصر کلیدی، کارکردی شکل دهنده به هویت بافتهای تاریخی شهر ایرانی. فصلنامه نقش جهان. شماره ۱-۵، ۱۷-۲۵.
- شاران، مهندسان مشاور. (۱۳۸۴). راهنمایی شناسایی و مداخله در طراحی بافت فرسوده. تهران: انتشارات ایده پردازان فن و هنر.
- صانعی، پرویز. (۱۳۷۷). جامعه شناسی ارزشها. تهران: انتشارات گنج دانش.
- ضیابخش، ندا. ۱۳۸۸. میزان تاثیرگذاری ارزش های فرهنگی در طراحی معماری. اولین همایش معماری پایدار. همدان.
- غریب پور، افرا. توتونچی مقدم، مارال. ۱۳۹۳. ارزیابی تاثیر بستر فرهنگی بر آموزش معماری. پنجمین همایش آموزش معماری. تهران: دانشگاه تهران.
- فلامکی، محمد منصور. (۱۳۸۴). معماری بومی فضایی ناشناخته. تهران: نشر فضا.
- کاوه بوکانی، پرنگ. قاسمی، کوروش. ۱۳۹۴. معماری بومی، ارزشها و کاربردهای آن. کنفرانس سالانه پژوهش های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری. یزد.
- گلکار، کوروش. ۱۳۸۸. طراحی شهری تحلیل گونه شناختی تئوری ها. نشریه صفا. شماره ۲۹، ۱۶-۳۳.
- گیدنز، آنتونی. ۱۳۸۲. جامعه شناسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: انتشارات نشر نی.
- مرادی، آرزو. باقری، حسین. و ملایری، هومن. ۱۳۹۸. بازشناسی ارزشهای معماری ایرانی مؤثر بر طراحی هتلهاى تجارى از منظر گردشگران خارجی. معماری و شهرسازی آرمان شهر. شماره ۲۹، ۱۸۵-۱۹۷.
- مددیپور، محمد. (۱۳۷۷). حکمت معنوی و ساحت هنر. تهران: دفتر مطالعات دینی هنر.
- محمودی، امیر سعید. ۱۳۸۱. چالش های آموزش طراحی معماری در ایرانبررسی دیدگاه اساتید و دانشجویان. نشریه هنرهای زیبا. شماره ۱۲، ۷۰-۷۹.
- معماریان، غلامحسین. (۱۳۹۲). سیری در مبانی نظری معماری. تهران: انتشارات سروش مهرگان.

- Frontiers of Architectural Research. No. 6, 204-217.
- Ukabi, E. (2015). Conserving the Architects' Jewel in the 21st century. *Archit. Res.*, 5 (1) (2015), 10-15.
- Williams, R. (1961). *The Long Revelation*. London: Chatto and Windus.
- Yung, E.H., Chan, E.H. (2012). Implementation challenges to the adaptive reuse of heritage buildings: Towards the goals of sustainable, low carbon cities. *Habitat International*. vol.36, issue 3, 352-361.
- architecture. *Frontiers of Architectural Research*. No. 7, 530-543.
- Folsom, J.K. (1973). Changing Values in Sex and Family Relations'. *American Sociological Review*. 717-262.
- Gielen, P. and [Others]. (2014). *De Waarde Van Cultuur*. Onderzoekscentrum Arts in Society. Rijksuniversiteit Groningen: Brussels. Belgium.
- Ketizmen Önal, G., Turgut, H. (2017). Cultural schema and design activity in an architectural design studio. *Frontiers of Architectural Research*. No. 6, 183-203.
- Martynenko, A. (2017). Vernacular Values in Architectural Heritage: The Case of Vale de Poldros. *Architecture and Urban Planning*. Vol. 13, 15-23.
- Mcloughlin, B. (1965). Value in Behavioral Science. *Journal of Religion and Health*. 258-794
- Mohammadi, A., Abam, K. (2016). Iranian Vernacular Architectural Values in Relation to Sustainable Development. *Specialty Journal of Architecture and Construction*. vol. 2, issue 1, 18-29.
- Obafemi, A.P.O. (2021). Framing the Values of Vernacular Architecture for Value-Based Conservation: A Conceptual Framework. *Sustainability*. No.13, 4974.
- Philokyprou, M.; Michael, A.; Malaktou, E.; Savvides, A. (2017). Environmentally responsive design in Eastern Mediterranean. The case of vernacular architecture in the coastal, lowland and mountainous regions of Cyprus. *Building and Environment*. Volume 111, 91-109.
- Ragheb, A.; Aly, R. and Ahmed, G. (2022). Toward sustainable urban development of historical cities: Case study of Fough City, Egypt. *Ain Shams Engineering Journal*. No.13, 101520-101530.
- Rashad, M. and [Others]. (2021). The utilisation of useful ambient energy in residential dwellings to improve thermal comfort and reduce energy consumption. *International Journal of Thermofluids*, vol. 9.
- Samuel, D.G.Leo. and [Others]. (2017). Thermal comfort in traditional buildings composed of local and modern construction materials. *International Journal of Sustainable Built Environment*. Volume 6, Issue 2, 463-475.
- Schall - Shaaf, M. (1975). *Wertconcepts in der Sozialp - Sychology*. Bonn: Bouvier.
- Soliman, A.M. (2017). **Appropriate** teaching and learning strategies for the architectural design process in pedagogic design studios.

یادداشت‌ها

¹ *Amany Ragheb*

² *Olukoya Obafemi*

³ *Vernacular Value Model*

⁴ *Nayeem Asif*

⁵ *Anna Martynenko*

⁶ *Hulya Turgut*

⁷ *Gökçe Ketizmen Önal*

⁸ *Van Deth*

⁹ *Scarborough*

¹⁰ *Lino bianco*